

Państwo jako nocny stróż

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Państwo jako nocny stróż

Ilustracja z podręcznika do historii dla szkół średnich z 1920 roku
Źródło: Flickr, tylko do użytku edukacyjnego.

Z pewnością nie jesteś osobą, która lubi być do czegośkolwiek zmuszana. Nikt nie lubi robić tego, co jest wbrew jego lub jej woli. Żyjąc w państwie, nieustannie spotykamy się z przymusem. Obowiązuje nas ruch prawostronny i podatki. Myślisz, że jesteś wolny i możesz robić, co ci się podoba? Spróbuj zatem nago przejść się po rynku w Krakowie! Straż miejska z pewnością szybko zainterweniuje. Czy to sprawia, że jesteśmy niewolnikami? Jak pogodzić wolność z obowiązkami wynikającymi z bycia obywatelem? A może istnieje taki ustrój, w którym nie ma żadnych ograniczeń? Odpowiedzią na powyższe wątpliwości może być koncepcja państwa liberalnego.

Twoje cele

- Omówisz podstawy ustroju liberalnego.
- Przeanalizujesz koncepcje liberalizmu: zasadę trójpodziału władzy oraz koncepcje państwa prawa i państwa jako nocnego stróża.
- Wskażesz funkcje państwa jako nocnego stróża.
- Określisz wady i zalety koncepcji państwa jako nocnego stróża.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat liberalizmu, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Słownik filozoficzny: liberalizm ekonomiczny](#)
- [Pozytywizm. John Stuart Mill: pozytywizm liberalny](#)
- [John Stuart Mill. Część druga: poglądy](#)
- [Wolność w społeczeństwie](#)

Historia filozofii politycznej

Refleksja polityczna towarzyszyła filozofii od czasów antycznych. W idealnym państwie Platona każdy działa dla dobra społeczności i zna swoje miejsce w hierarchii. Filozof dzielił zatem społeczeństwo na uczonych, strażników i żywicieli. Każda z tych grup miała przypisaną swoją rolę. Uczeni, czyli filozofowie, powinni rządzić. Strażnicy, czyli wojsko, zobowiązani są do strzeżenia porządku. Żywiciele zaś, czyli rolnicy, kupcy i rzemieślnicy, powinni dbać o zapewnienie pozostałym grupom niezbędnych dóbr. Dobro mieszkańców nie było więc dla Platona najważniejsze, bo najważniejsze było dobro państwa.

Ilustracja pierwszego wydania *Utopii* Tomasza Morusa, 1516 r.

Źródło: domena publiczna.

Koncepcja Arystotelesa nie była aż tak radykalna. Również i on uważał, że celem polityki, czyli sztuki rządzenia państwem, powinno być dobro, ale rozumiał je nieco inaczej. Arystoteles uważał, że nie ma jednej, idealnej i odpowiedniej dla wszystkich społeczeństw formy sprawowania władzy. Różne społeczeństwa wymagają różnych ustrojów. Ważne jest, by ustroje te miały formy właściwe, na przykład, aby arystokracja (rządy najlepszych) nie przerodziła się w rządy nielicznych, czyli oligarchię.

Szczególną formą refleksji filozoficznej na temat idealnego ustroju jest **utopia**. Stanowi ona model państwa oraz społeczeństwa idealnego. Takiego, które rozwiązuje wszelkie problemy społeczne i wolne jest od konfliktów wewnętrznych. Jednym

z najbardziej znanych przykładów utopii jest ustrój opisany w 1516 roku przez Tomasza

Morusa w książce o takim właśnie tytule. Opisuje on nieistniejącą wyspę zamieszkałą przez szczęśliwych i wolnych ludzi. Mieszkańcy Utopii mieli nie znać pieniądza i dzielić się wspólnie wypracowanymi dobrami.

Podstawy ustroju liberalnego

Za ojca współczesnego liberalizmu uważa się [Johna Stuarta Milla](#), który żył i tworzył w XIX stuleciu, ale filozoficzne podstawy liberalnego ustroju tworzone były przez wieki.

Liberalizm jest wynikiem przekonania, że ludzie są w naturalny sposób powinni pozostawać w stanie doskonałej wolności, pozwalającej im kierować własnymi działaniami bez potrzeby zabiegania o pozwolenie na nie lub w zależności od woli innego człowieka. Tymczasem liberalizm opiera się na twierdzeniu, że władza polityczna i prawo ograniczają wolność obywateli. Głównym zagadnieniem liberalnych teorii politycznych pozostaje więc pytanie o uzasadnienie autorytetu politycznego. W ten sposób w historii filozofii politycznej pojawiały się teorie umowy społecznej. Były one przedstawiane przez Thomasa Hobbesa (1651), Johna Locke'a (1689), Jeana-Jacquesa Rousseau (1762), a nawet Immanuela Kanta (1797). Opracowane przez nich wnioski są zazwyczaj postrzegane jako podstawy liberalizmu. Za punkt wyjścia przyjmują stan natury, w którym ludzie są wolni i równi, a jakiegokolwiek ograniczenie tej wolności i równości musi być uzasadnione przez umowę społeczną. W wyniku tych rozważań liberalizm zakłada, że władza polityczna jest uprawniona tylko wtedy, gdy sprawowana jest zgodnie z konstytucją (pisemną lub niepisaną), której istotę stanowią wszyscy obywatele, jako rozsądni i racjonalni, którzy popierają ją w oparciu o wspólny rozum ludzki.

Jedną z koncepcji liberalizmu jest [trójpodział władzy](#) – koncepcja wypracowana przez Johna Locka i Monteskiusza. Filozofowie ci uważali, że władza nie powinna być zgromadzona w jednym ośrodku (np. poprzez króla). Posiadanie każdej władzy skłania bowiem do jej nadużywania. Aby zachować swobody obywatelskie, konieczny jest zatem następujący podział:

Schemat trójpodziału władzy na przykładzie współczesnej Polski.

Źródło: licencja: CC BY-SA 3.0.

W dobrze zarządzanym państwie te trzy władze powinny być niezależne od siebie. Na przykład decyzje sądu powinny być niezależne od woli parlamentu, a prezydent nie może mieć możliwości wpływu na decyzje sędziów.

Kolejną ideą jest koncepcja [państwa prawa](#). Zgodnie z nią państwo może działać tylko i wyłącznie w granicach prawa. To prawo wskazuje rządzącym ich kompetencje, a obywatelom ich swobody. Przykładem takiego prawa jest chociażby konstytucja. Idea państwa prawa obecnie jest oczywista i dość powszechna. Alternatywną ideą był jednak

w przeszłości absolutyzm – koncepcja, wedle której władza przysługuje wyłącznie jednemu człowiekowi (monarsze) lub grupie ludzi (radzie), którzy mogą ją sprawować bez żadnych ograniczeń. W absolutyzmie wola władcy jest najwyższym prawem. W państwie prawa władca musi przestrzegać obowiązujących norm.

Państwo jako nocny stróż

Koncepcja państwa wiąże się zawsze z jakimś przymusem. To państwo rości sobie prawo do monopolu na określone działania: stanowienie prawa, prowadzenie wojen, druk pieniędzy. Podstawowym założeniem liberalnej koncepcji państwa jest przekonanie, że przymus ten powinien być ograniczony do minimum.

Źródło: domena publiczna.

Najważniejszą wartością jest wolność jednostki. Jeżeli chcemy jednostkę do czegoś zmusić, to powinno to być dopuszczalne jedynie w określonych przypadkach. Liberalizm odwołuje się tutaj do [leseferyzmu](#) – poglądu, który wzywał, by pozwolić ludziom swobodnie działać. Ludzie bowiem sami najlepiej będą wiedzieć, jakie działania są dla nich najkorzystniejsze. Państwo nie powinno zatem ingerować ani w gospodarkę, ani w to, co ludzie robią, jak żyją i co myślą. Dla liberała idealny rynek to wolny rynek – to on pozwoli bowiem najlepiej rozwijać się kapitalizmowi.

Zdaniem filozofów liberalizmu ([Johna Locke'a](#), [Adama Smitha](#), Johna Stuarta Milla, [Jamesa Buchanana](#), [Miltona Friedmana](#), [George'a Stiglera](#), [Roberta Nozicka](#)) państwo powinno ograniczyć swoją rolę do roli „nocnego stróża”, który dba o swobody i bezpieczeństwo obywateli. Państwo powinno przykładowo dbać o poszanowanie własności prywatnej, ale nie powinno regulować tego, co ludzie ze swoją własnością pragną czynić. Rolą strażnika jest tylko i wyłącznie dbanie o wolność obywateli. Rolą strażnika nie jest natomiast dbanie o edukację, sztukę, dobre obyczaje, czy też wszystko to co obywatele robią w czasie wolnym. To zależy tylko i wyłącznie od ich autonomicznej decyzji.

Liberalizm a demokracja

Czy liberalizm i demokracja są swoimi sprzymierzeńcami? Współcześnie często tak się uważa. Świadczy o tym chociażby istnienie terminu „liberalna demokracja”, którym charakteryzuje się większość współczesnych państw. Dla Johna Stuarta Milla i innych teoretyków liberalizmu sprawa nie była jednak tak oczywista. Demokracja oznacza bowiem władzę ludu. Głosująca większość może jednak stworzyć takie prawo, które będzie ograniczało wolność mniejszości. Przykładowo wyznawcy dominującej w danym państwie religii mogą zakazać praktyk religijnych innych wyznań. Ktoś mógłby rzec, że prawo w danym państwie powinno być dostosowane do preferencji grupy dominującej. Z drugiej jednak strony prawo nie powinno ograniczać wolności pozostałych. Mill nazwał taką sytuację „tyranią większości”. Liberalne rozumienie demokracji polega zatem na tym, że „wola ludu” nie jest nieograniczona. Granicą wolności jednostki jest zawsze granica wolności innych. Liberalizm zatem w pewien sposób „ogranicza” demokrację, nakładając na nią konieczność przestrzegania praw jednostki.

Słownik

utopia

(gr. *ou* – nie, *topos* – miejsce; miejsce, którego nie ma) projekt idealnego ustroju politycznego, niemożliwego do zrealizowania

trójpodział władzy

koncepcja Moteskiusza, zgodnie z którą władza w państwie powinna być podzielona na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą

państwo prawa

koncepcja państwa, w której przepisy prawa mają charakter nadrzędny i wszelka władza musi się mu podporządkować

leseferyzm

(fr. *laissez faire* – pozwólcie czynić) pogląd, według którego jednostka powinna mieć maksimum wolności – zarówno w wymiarze społecznym, jak i ekonomicznym

Schemat

Polecenie 1

Przyjrzyj się poniższemu schematowi, który ilustruje ideę państwa jako nocnego stróża. Jakie funkcje ono pełni, a z jakich rezygnuje?

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Posługując się informacjami zawartymi w materiale, wypisz zalety i wady idei państwa jako nocnego stróża. Zebrane argumenty możesz wykorzystać w debacie na temat wydolności państwa jako nocnego stróża.

Zalety

Wady

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Utopią nie jest:

- ☐ projekt idealnego ustroju.
- ☐ państwo liberalne.
- ☐ państwo istniejące w XVI wieku.
- ☐ miejsce, którego nie ma.
- ☐ filozoficzny model polityki.
- ☐ wyspa, którą opisał Tomasz Morus.

Ćwiczenie 2

Przyporządkuj wymienione instytucje do trzech rodzajów władz.

władza ustawodawcza

sąd

rząd

prezydent

sejm

trybunał konstytucyjny

senat

władza wykonawcza

władza sądowa

Ćwiczenie 3

Państwo prawa jest przeciwstawiane absolutyzmowi. Przyporządkuj cechy jednego i drugiego sposobu sprawowania władzy.

Państwo prawne

Sądy są niezależne.

Władcy nic nie ogranicza.

Władca trzyma w ręku pełnię władzy.

Nikt nie stoi ponad prawem.

Władca przestrzega konstytucji.

Prawo jest traktowane instrumentalnie.

Absolutyzm

Ćwiczenie 4

Według koncepcji państwa jako nocnego stróża rola instytucji państwowych powinna być ograniczona jedynie do zapewnienia zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa obywateli i obywaterek. Kto zatem powinien odpowiadać za poniższe zadania: administracja państwowa czy obywatele? Posegreguj poniższe elementy.

Administracja państwowa

policja

sztuka

sport

pomoc społeczna

wojsko

sądownictwo

Obywatele

Ćwiczenie 5

Dylematy związane z koncepcją państwa mają również charakter problemów szczegółowych. Zapoznaj się z Artykułem 48 Konstytucji Rzeczypospolitej Polski. Mówi on o prawie rodziców do wychowania własnych dzieci. Biorąc pod uwagę wiedzę z niniejszego materiału, zaznacz, które ze sformułowań są prawidłowe.

1. *Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.*

2. *Ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu.*

☐ Dzieci mają prawo do wolności swojego sumienia.

☐ Instytucje państwowe mają prawo odebrać prawa rodzicielskie.

☐ Decyzję w sprawie ograniczenia praw rodzicielskich podejmuje władza wykonawcza.

☐ Dzieciom w żadnym stopniu nie przysługuje wolność.

☐ Wolność rodziców związana z wychowaniem dzieci jest nieograniczona.

Ćwiczenie 6

Funkcje państwa jako „nocnego stróża” są dość ograniczone. Zastanów się, czy – odwołując się do idei liberalizmu – można postulować, by zakres działań administracji państwowej był większy i obejmował też inne sfery?

Ćwiczenie 7

Liberałowie argumentują, że podstawową funkcją państwa jest zapewnienie maksymalnej możliwej wolności obywatelom. Pomyśl, jakie mogą być alternatywne wizje państwa odwołujące się do odmiennych wartości.

Ćwiczenie 8

Współcześnie demokrację i liberalizm traktuje się jako dwie, nierozłączne idee. Nie zawsze tak jednak było. Teoretycy liberalizmu przestrzegali, że demokracja może obrócić się przeciwko wartościom liberalnym. Spróbuj podać trzy przykłady, kiedy może dojść do takiej sytuacji.

Dla nauczyciela

Imię i nazwisko autora: Tadeusz Mincer

Przedmiot: filozofia

Temat zajęć: Państwo jako nocny stróż

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);
- 3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia podstawy ustroju liberalnego;
- analizuje koncepcje liberalizmu: zasadę trójpodziału władzy oraz koncepcje państwa prawa i państwa jako nocnego stróża;
- wskazuje funkcje państwa jako nocnego stróża;
- określa wady i zalety koncepcji państwa jako nocnego stróża.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- gra edukacyjna;
- dyskusja za i przeciw;

- praca z multimedium;

Formy zajęć:

- praca indywidualna,
- praca w grupach,
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- tablica szkolna,
- komputer z projektorem multimedialnym.

Przebieg lekcji:

Przed lekcją

Na potrzeby fazy realizacyjnej warto przed rozpoczęciem zajęć odpowiednio przygotować salę. Do realizacji tej fazy lekcji niezbędna jest odpowiednio duża przestrzeń, by uczniowie mogli stanąć obok siebie w jednej linii. Może to być korytarz lub zwykła sala lekcyjna – wtedy należy odsunąć na bok krzesła i stoły. Należy zaznaczyć połowę sali (np. sznurkiem lub taśmą malarską), a przeciwległe strony sali oznaczyć kartkami „tak” i „nie”.

Faza wprowadzająca

1. Nauczyciel sprawdza listę obecności oraz ewentualnie zadanie domowe.
2. Nauczyciel rozdaje uczniom kartki samoprzylepne i prosi, by przez minutę pomyśleli o utopijnym ustroju, a następnie zapisali jedną rzecz, którą należałoby zmienić w obecnym państwie, by ten utopijny cel osiągnąć.
3. Uczniowie odczytują swoje pomysły, a kartki zostają przyklejone na tablicy.

Faza realizacyjna

1. **Gra edukacyjna.** Gra polega na tym, że nauczyciel odczytuje uczniom kilka zdań. Uczniowie, którzy zgadzają się z daną tezą, ustawiają się konsekwentnie w tej części sali, która jest oznaczona słowem „tak”. Analogicznie, uczniowie, którzy nie zgadzają się z danym stwierdzeniem, ustawiają się w części oznaczonej słowem „nie”. Uczniowie mogą zdecydować o natężeniu swojego stosunku do danego stwierdzenia – jeżeli jest ono umiarkowane, stoją bliżej linii środkowej, jeżeli jest ono radykalne – bliżej jednego lub drugiego końca sali.
2. Zadaniem uczniów jest nie tylko ustosunkowanie się do danego stwierdzenia poprzez zajęcie odpowiedniego miejsca, ale również uzasadnienie swojego wyboru. Po każdym twierdzeniu nauczyciel pyta wybranych uczniów i powód, dla którego zajęli to, a nie inne miejsce (np. dlaczego ktoś jest radykalnie na „nie”). Niektórzy uczniowie będą się sami zgłaszać, warto jednak zadbać, by w czasie całej zabawy wypowiedzieli się wszyscy

jej uczestnicy. Warto również dopytywać uczniów, jak rozumieją poszczególne twierdzenia.

3. Stwierdzenia do dyskusji są następujące:

- Chciałabym/chciałbym żyć w miejscu, w którym nie istnieje władza państwowa.
- Może istnieć miejsce, gdzie nie istnieje władza państwowa.
- Możliwe jest istnienie państwa bez przymusu.
- Jest możliwe, by istniało państwo bez przepisów prawa.
- Każdy obywatel powinien mieć jakieś obowiązki wobec państwa.
- Dobro społeczności jest ważniejsze od wolności jednostki.
- Tylko państwa powinny mieć prawo do druku pieniędzy.
- Tylko państwo powinno mieć monopol na stosowanie przemocy.
- Władza państwowa nie powinna w ogóle wtrącać się do mojego życia.
- Wola większości jest ważniejsza niż prawa jednostki.

4. Po zakończeniu gry uczniowie mogą usiąść.

5. Nauczyciel pyta uczniów, jakie mają przemyślenia po grze i czy chcieliby dodać jakiś komentarz: czy pytania były dla nich trudne, czy łatwo było im podjąć decyzję i czy decyzje pozostałych osób wpłynęły na ich własne odpowiedzi.

6. **Praca z multimediami.** Przy pomocy projektora multimedialnego wyświetlany jest schemat interaktywny w e-materiale „Państwo jako parasol”. Nauczyciel omawia główne założenia liberalnej wizji państwa, analizując poszczególne obowiązki państwa jako „nocnego stróża”. Następnie uczniowie rozpoczynają debatę dotyczącą wyznaczonego tematu.

Faza podsumowująca

1. Po omówieniu schematu należy wrócić do wybranych pytań zadanych podczas gry, by odnieść się do twierdzeń z perspektywy filozofii Johna Stuarta Milla. Propozycje odpowiedzi podano poniżej:

- Możliwe jest istnienie państwa bez przymusu – nie, ponieważ poprzez przymus państwo może zagwarantować wolność jednostek.
- Jest możliwe, by istniało państwo bez przepisów prawa – nie, gdyż przepisy prawa są zapisem tego jakie prawa przysługują obywatelom.
- Każdy obywatel powinien mieć jakieś obowiązki wobec państwa – tak, ale jak najmniejsze.
- Dobro społeczności jest ważniejsze od dobra jednostki – nie, to dobro jednostek jest najważniejsze.
- Tylko państwa powinny mieć prawo do druku pieniędzy – tylko jeżeli jest to uzasadnione, nie należy ograniczać wolności gospodarczej obywateli.
- Tylko państwo powinno mieć monopol na stosowanie przemocy – tak, ale przemoc może służyć jedynie do ochrony obywateli ze strony zagrożeń zewnętrznych lub

wewnętrznych.

- Władza państwowa nie powinna w ogóle wtrącać się do mojego życia – tak, chyba, że jest to uzasadnione troską o wolność innych.
- Wola większości jest ważniejsza niż prawa jednostki – nie zawsze, wola większości nie może ograniczyć praw jednostek.

Praca domowa:

1. Napisz pracę argumentacyjną. Współcześnie demokrację i liberalizm traktuje się jako dwie, nierozłączne idee. Nie zawsze tak jednak było. Teoretycy liberalizmu przestrzegali, że demokracja może obrócić się przeciwko wartościom liberalnym. Spróbuj podać trzy przykłady, kiedy może dojść do takiej sytuacji.

Materiały pomocnicze:

- Kamil Aksiuto, *Szczęście i wolność: utilitarystyczny liberalizm Johna Stuarta Milla*, Warszawa 2016.
- Marcin Zgiep, *Wolność i demokracja: liberalizm deliberatywny J. S. Milla i J. Rawlsa*, w: *Liberalizm i teoria polityczna*, red. Ł. Dulęba, J. Wiśniewski, Poznań 2016, s. 25–47.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium:

Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Schemat” do pracy przed lekcją.

Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.